

Pokolenie *smombów*: charakterystyka i typologia

Marek A. Motyka

Instytut Socjologii, Uniwersytet Rzeszowski

al. Rejtana 16c, 35-959 Rzeszów

marek.a.motyka@tlen.pl

Podziękowania

Autor jest wdzięczny anonimowym Recenzentom za cenne wskazówki merytoryczne, które wykorzystano w artykule, oraz Redakcji za pomoc w adiustacji tekstu.

Abstract

The *smombie* generation: characteristics and typology

The technological development and growing consumer needs influence both the dynamics of launching new mobile devices with the access to the internet and introducing into common parlance terms describing these devices and activities related to their use. *Tablet*, *iPad*, *Web Developer*, *surfowanie* and *czatowanie* are just a few examples of the many neologisms that have been introduced and widely used in the two recent decades. For several years, smartphones with the functions of a portable computer have gained popularity among young consumers. Apart from many advantages, dangerous consequences associated with the uncontrolled use of these devices are being noticed.

This article describes the *smombie* concept introduced into language in 2015. This expression refers to a person preoccupied with their smartphone, participating simultaneously in public life. A characteristic feature of *smombies* is the loss of contact with their surroundings. The article presents a typology of *smombies*, differentiating the smartphone users in terms of the threats they may cause in their surroundings. The consequences of these devices misuse is presented on the basis of available sources overview.

Smombie is one result of the addiction to phones, caused by the uncritical use of these devices. Smartphone users are usually very young consumers. There is a need for introducing preventive measures.

Key words: mobile devices, smartphone, behavioural addictions, threats

Słowa kluczowe: urządzenia mobilne, smartfon, uzależnienia behawioralne, zagrożenia

1. Wstęp

Przed niespełną dwiema dekadami pojęcia *medialny* i *media* były mało popularne, używane przez wąskie grono badaczy lub specjalistów w dziedzinie nowych technik informacyjnych. W drugiej dekadzie XXI wieku pojęcia te są już jednak stosowane powszechnie w odniesieniu do prasy, telewizji, telefonii komórkowej, radia, internetu, portali społecznościowych oraz wielu pozostałych nośników informacyjnych (Goban-Klas 2011). Postępowi technicznemu towarzyszą przemiany w życiu społecznym, m.in. w zakresie możliwości poszukiwania pracy i jej wykonywania, dostępu do zasobów naukowych, sposobu spędzania czasu wolnego i niemal nieograniczonej możliwości komunikowania się.

W drugiej połowie XX wieku Marshall McLuhan i Quentin Fiore (1968) opisali związki między mediami elektronicznymi a funkcjonowaniem człowieka. Autorzy pojęcia *globalnej wioski* zwrócili uwagę na zmiany zachodzące w relacjach społecznych, rodzinnych, sąsiedzkich, jak również na indywidualne transformacje zachodzące u jednostek pod wpływem rozwijających się mediów (McLuhan, Fiore, 1968). Środki masowego przekazu, zwłaszcza internet – a przy tym wszelkie nośniki umożliwiające korzystanie z tego medium – wpływają na przemiany i różnice obserwowane między użytkownikami nowych technik, a tymi, którzy nie mogą lub nie potrafią z nich korzystać. Pojęcia *technopolu* (Postman 1992), *cyfrowych tubylców* i *cyfrowych imigrantów* (Prensky 2001) oraz *pokolenia sieci* (Tapscott 2008) stanowią przykłady wprowadzanych do języka pojęć służących opisowi nowych faktów społecznych i określających relacje obserwowane między nowymi technikami a ich użytkownikami (Morbitzer 2012).

Postęp techniczny, a wraz z nim większa dostępność urządzeń mobilnych, wyznaczają trendy i stanowią odpowiedź na potrzeby konsumentów. Dla osób urodzonych po 1995 roku telefony komórkowe to podstawowe urządzenia, z którymi dorastają, i które są postrzegane przez nie jako poszerzenie mentalnej i fizycznej bytności (Kuźmińska-Sołśnia 2013; Szestakowa 2017). Od niemal dekady wśród młodych konsumentów szczególną popularność zdobywają wyposażone w funkcje przenośnego komputera smartfony pozwalające przeglądać internet, tworzyć i zapisywać dokumenty, zarządzać czasem, łączyć się z innymi użytkownikami oraz mają-

ce wiele funkcji dodawanych i urozmaicanych w kolejnych modelach (Kuźmińska-Sołśnia 2013). Prowadzone cyklicznie badania potwierdzają, że liczba użytkowników smartfonów na świecie rośnie z każdym rokiem; od 1,57 mld posiadaczy tego urządzenia w 2014 roku, 1,86 mld w 2015 i 2,10 mld w 2016 do 2,32 mld w 2017 roku, prognozy na 2020 rok szacują natomiast wzrost liczby właścicieli smartfonów o kolejne ponad pół miliarda (*Number of...2018*).

W badaniach zrealizowanych przez Fundację Centrum Badania Opinii Społecznej ustalono, że w 2017 roku z telefonów komórkowych korzystało 92% dorosłych Polaków, spośród których większość (57%) stanowili użytkownicy smartfonów (Feliksiak 2017). Porównanie danych z pomiarem przeprowadzonym w 2015 roku potwierdza wyraźny wzrost popularności tego kieszonkowego komputera. Poza korzystaniem z zasadniczych funkcji urządzenia, tj. odbieraniem i nawiązywaniem rozmów z innymi użytkownikami oraz wysyłaniem i odbieraniem sms-ów, smartfony są najczęściej używane do fotografowania (62%), jako terminarze (50%), do przeglądania portali informacyjnych (45%), rejestrowania filmów (36%), sprawdzania prognozy pogody (43%), nawigacji (36%) oraz odbierania i wysyłania poczty elektronicznej (33%). Ponadto ich użytkownicy słuchają radia w aplikacji mobilnej lub muzyki (32%), obsługują konta w serwisach społecznościowych (29%), oglądają wideo (19%), grają w dostępne na tego typu urządzeniach gry (17%) oraz wykonują wiele innych czynności mniej lub bardziej absorbujących ich uwagę (Feliksiak 2017).

Nowe techniki sprzyjają oszczędności czasu, pozwalają zapobiegać nudzie, mogą pobudzać do rozwoju, wspomagać wyszukiwanie cennych informacji, służyć jako narzędzie monitoringu, pełnić rolę kamery, odtwarzacza, podręcznego trenera, przewodnika w podróży, mogą też stanowić centrum zarządzania cyfrowego (*10 bardzo...*, 2016). Poza licznymi zaletami można zauważyć negatywne następstwa używania mobilnych urządzeń; ich nieodpowiednie wykorzystywanie grozi m.in. uzależnieniem – fonoholizmem (Dębski 2017) lub występowaniem zaburzeń psychicznych (Ozdemir i inni, 2018).

Wśród użytkowników smartfonów przeprowadzono w ostatniej dekadzie wiele badań, w których podejmowano próby zarówno ustalenia czynników sprzyjających uzależnieniu się od tego urządzenia, jak i wprowadzania oddziaływań zapo-

biegających ewentualnym zagrożeniem wynikającym z jego niekontrolowanego używania (Mylonas i inni, 2013; Torous, Powell, 2015; Elhai i inni, 2017; Kuss i inni, 2018). W badaniach zrealizowanych wśród 1519 uczniów szwajcarskich szkół ustalono, że dla 17% badanych, u których rozpoznano symptomy uzależnienia, czynności, które mogły mieć wpływ na wytworzenie się tej zależności, to dłuższy niż u pozostałych badanych czas korzystania (na dobę) ze smartfona, krótszy czas od przebudzenia do pierwszego użycia urządzenia, a także wcześniejsze logowanie się przez te osoby na portalach społecznościowych (również po przebudzeniu) niż przez respondentów niewykazujących objawów charakterystycznych dla fonoholizmu (Haugi i inni, 2015). Związki między długością czasu używania smartfona a zaburzeniami zachowań ustalono również w innych badaniach (Duke i inni, 2017; Cha, Seo, 2018).

W opracowaniach naukowych odnoszących się do problematyki uzależnień można się też spotkać z krytycznymi opiniami zarówno w odniesieniu do terminologii przyjmowanej do opisywania aktywności uznanych za niepokojące, jak i wobec metodologii podejmowanych badań, zwłaszcza uogólniania uzyskanych wyników. KangWoo Lee i Myounghee Shin (2017) poddają krytyce badanie, w którym za zmienną implikującą wytworzenie się zależności od smartfona przyjmuje się czas używania tego urządzenia. J. de Sola Gutierrez, F. R. de Fonseca i G. Rubio (2016) także uważają, że przyjmowanie czasu za zmienną warunkującą fonoholizm może okazać się błędne, użytkownicy nieuzależnieni poświęcają bowiem temu urządzeniu tyle samo czasu co osoby uzależnione. Od uzależnionych odróżnia ich łatwość koncentrowania się na wykonywanych zadaniach po odłożeniu telefonu, co u tych drugich staje się problematyczne (de Sola Gutierrez i inni, 2016). Mohammad Q. Abdullah (2017), jako jeden z krytyków nazywania uzależnieniem niepohamowanego korzystania ze smartfona, uważa, że zjawisko to dotyczy raczej trudności kontrolowania zachowań. Według tego autora można zapobiec rozwojowi zaburzeń używania urządzeń mobilnych przez ustalenie limitu wieku dla ich użytkowników i wprowadzenie oddziaływań profilaktycznych. Ponadto autor ten postuluje realizację rzetelnie zaplanowanych cyklicznych badań, a na podstawie zgromadzonych wyników

ustalenie związków niewłaściwego korzystania ze smartfona ze zmiennymi psychologicznymi i demograficznymi respondentów (Abdullah 2017).

Przywołane we wstępie prace zwracają uwagę na problematykę związaną z postępowaniem technicznym, wraz z korzyściami z nowych technik pojawiają się bowiem nieprzewidziane następstwa. W przypadku smartfonów zaabsorbowani ich obsługą użytkownicy zaczynają coraz częściej stanowić zagrożenie zarówno dla siebie, jak i innych użytkowników przestrzeni, w której się poruszają; wymuszają schodzenie im z drogi, ustępowanie w wąskich przejściach, stwarzają też ryzyko kierując pojazdami (Ding, Li, 2017).

W niniejszym artykule przedstawiono sygnalizowane w mediach od 2015 roku zaburzenia zachowań użytkowników smartfonów spowodowane zaabsorbowaniem obsługą tego urządzenia. Omówiono etymologię nowego terminu *smombi*, przedstawiono charakterystykę osób określaną tym mianem, a także wskazano typologię różnicującą tych użytkowników pod względem zagrożeń, jakie mogą powodować w swoim otoczeniu.

2. *Smombi*

Smombi to neologizm wprowadzony do języka w 2015 roku. Wyraz powstał z połączenia słów *smartfon* i *zombie*, a służy do określania osób, które – wpatrzony w monitor swojego smartfona – tracą kontakt z otoczeniem. Wyraz ten był pierwotnie używany przez niemieckich adolescentów, a jego popularność została potwierdzona uznaniem *smombi* za najlepsze i najciekawsze lingwistycznie słowo używane przez młodych Niemców w 2015 roku (Andres 2016; Frątczak-Rudnicka 2016; Diefenbach, Hassenzahl, 2017). Mianem *smombów* nazywano osoby, które wskutek dekoncentracji spowodowanej obsługiwaniem smartfona stawały się bohaterami komicznych zdarzeń filmowanych i rozpowszechnianych m.in. na *YouTube*, wzbudzając rozbawienie odbiorców (Andres 2016).

Niespełna trzy lata od tego czasu termin *smombi* nabrał jednak pejoratywnego znaczenia, głównie ze względu na rosnącą liczbę tragicznych w skutkach incydentów z udziałem osób określaną tym mianem. W niniejszej pracy – poza opisem najbardziej ryzykownych sytuacji związanych z zaabsorbowaniem smartfonem –

przedstawiono przykładowe okoliczności używania tego urządzenia mogące stanowić zapowiedź zmian kulturowych dokonujących się zwłaszcza w dziedzinie interakcji z innymi.

3. Typy *smombów*

3.1. Ogólna charakterystyka

Osoby określane mianem *smombów* korzystają ze swoich urządzeń w różnych okolicznościach. Wyalienowane z otoczenia przez zaangażowanie w obsługę smartfona wykonują równocześnie inne czynności, m.in. podążają z tłumem w jakimś kierunku, przechodzą przez jezdnię, kierują samochodem, jadą rowerem, poruszają się w miejscach publicznych, uczestniczą w zgromadzeniach (w kinie, teatrze, koncercie, kościele itp.), przebywają na spotkaniach rodzinnych, towarzyskich (w restauracjach, kawiarniach, klubach), przemierzają korytarze placówek edukacyjnych. Wykonywanie kilku czynności wymagających równoczesnej aktywności w świecie wirtualnym (np. udziału w internetowej dyskusji) i poruszanie się w świecie realnym (np. uczestnictwo w ruchu drogowym) może stwarzać zagrożenie zarówno dla *smombów*, jak i pozostałych osób z ich otoczenia (Zawisza i inni, 2017). Poza brakiem uwagi i orientacji przestrzennej *smombów* charakteryzuje – mogąca wynikać z trudności rozgraniczania nakładających się na siebie światów wirtualnego i realnego – skrajna bierność wobec zdarzeń rozgrywających się w otoczeniu (Morbitzer 2017). W sytuacjach wymagających działania (np. wypadków drogowych, rozboju, utraty przytomności) jednostki takie – zamiast odpowiednio zareagować – rejestrują smartfonem zdarzenie, w którym odgrywają wyłącznie rolę obserwatorów.

Pojęcie *smomby* można również odnieść do osób, które w celu uniknięcia interakcji z innymi sięgają po smartfon, odcinając się w ten sposób od otoczenia. W tym wypadku jest to raczej postawa udawana, wykorzystywana jednak dosyć często w celach ucieczkowych: aby nie ukłonić się mijanej osobie, nie zwrócić uwagi na otoczenie, nie udzielić pomocy itp.

Przegląd dostępnych materiałów źródłowych oraz prowadzone obserwacje pozwoliły na utworzenie typologii użytkowników bez umiaru zaabsorbowanych obsługą swoich urządzeń mobilnych. Niektórzy użytkownicy smartfonów stanowią

zagrożenie zarówno dla siebie, jak i osób przebywających w otoczeniu, wielu z nich charakteryzuje ignorowanie zasad *savoir-vivre'u*, inni wykazują zaś brak empatii i obojętność na dramaty rozgrywające się bezpośrednio w ich obecności. Na podstawie obserwacji jeszcze innych użytkowników smartfonów można przypuszczać, że umiejętność tradycyjnego prowadzenia rozmów to dla nich obcy i mało atrakcyjny sposób komunikowania się.

3.2. *Smomby*-kierowcy

Jazda samochodem i jednocześnie używanie smartfona to aktywności często łączone ze sobą. Jak donoszą Ding Ding i Jiang Li (2017), badania ankietowe przeprowadzone w Szang-haju wykazały, że 80% kierowców przyznaje się do używania smartfona podczas jazdy. Niepokojące są również dane z badań zrealizowanych w 2015 roku na próbie 2067 amerykańskich kierowców, spośród których 70% potwierdziło obsługiwanie smartfona w trakcie kierowania pojazdem, m.in. aktywność na portalach społecznościowych, przeglądanie stron internetowych, uczestnictwo w wideoczatach. Ponad 60% kierowców przyznało, że trzyma smartfon w zasięgu ręki, a 30% wysyła wiadomości na Twitterze. Ponadto zajmują się wysyłaniem sms-ów (61%) i poczty elektronicznej (33%), przeglądaniem Facebooka (27%), fotografowaniem (17%), nagrywaniem filmów (12%) oraz wykonywaniem innych czynności niezwiązanych z prowadzeniem samochodu. Spośród kierowców nagrywających filmy zza kierownicy co czwarty uważał, że nie zagraża w ten sposób niczyjemu bezpieczeństwu (*Smartphone Use...*, 2015).

Wśród polskich użytkowników dróg używanie smartfonów podczas jazdy również nie jest rzadkie. Świadczą o tym policyjne zatrzymania prowadzących pojazdy rozmawiających przez telefon, wysyłających sms-y, fotografujących i zamieszczających zdjęcia na portalach społecznościowych, wstawiających komentarze w internecie itp. Według szacunków Krajowej Rady Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego, co piąty wypadek może być skutkiem posługiwania się telefonem za kierownicą (Idczak 2016). W 2016 roku w Polsce, podobnie jak w 2015 roku, policja ukarała niemal 120 tys. kierowców używających telefonów niezgodnie z przepisami. Jednoczesne prowadzenie pojazdu i używanie urządzeń mobilnych to aktywności,

które codziennie bywają łączone przez kilkadziesiąt tysięcy polskich kierowców (Kunat 2017). Na krajowych drogach obowiązuje prawo stanowiące, że każda czynność związana z trzymaniem w dłoni telefonu w trakcie prowadzenia pojazdu podlega sankcjom, nawet podczas oczekiwania na zmianę sygnalizacji (Ryńska 2015).

Korzystanie ze smartfona w trakcie prowadzenia pojazdu zdecydowanie wydłuża czas reakcji; w Stanach Zjednoczonych około jednej czwartej wypadków samochodowych zostało spowodowanych przez kierowców korzystających podczas jazdy z mobilnych urządzeń (Ding, Li, 2017). W 2016 roku na jednej z brytyjskich dróg chwilowe skierowanie uwagi na smartfon przez Polaka prowadzącego samochód ciężarowy zakończyło się zderzeniem z pojazdem, w którym kobieta i jej troje dzieci poniosły śmierć, a pięć innych osób odniosło obrażenia (Taylor 2016).

W 2016 roku media informowały o możliwości wprowadzenia – na razie w Stanach Zjednoczonych – alkomatu dla telefonów. Urządzenie to miałooby pomóc policjantom w precyzyjnym ustalaniu okoliczności zdarzeń drogowych, sprawdzając telefon kierowcy pod względem wszelkich czynności wykonywanych na nim w ostatnim czasie. Projekt nowej ustawy zakładał, że odmowa udostępnienia telefonu będzie skutkowałą natychmiastową utratą uprawnień do kierowania pojazdem (Tomaszkiewicz 2016).

Mimo licznych incydentów i wprowadzanych restrykcji prawnych łączenie kierowania pojazdem z obsługą smartfona to wciąż popularne zachowanie na drogach.

3.3. *Smomby-piesi*

Smomby-piesi to prototyp kategorii opisanych w niniejszym artykule, częściowo scharakteryzowany już w 2015 roku. Mianem tym można określić każdą osobę poruszającą się pieszo, pochłoniętą jednocześnie przeglądaniem stron internetowych na smartfonie, aktywną na portalach społecznościowych lub korespondującą z innymi. Charakterystyczną cechą odróżniającą ten typ *smombów* od innych pieszych użytkowników urządzeń mobilnych jest brak kontaktu z otoczeniem, skutkujący m.in. wchodzeniem we wszelkie obiekty znajdujące się na drodze: latarnie, znaki drogowe, szklane drzwi itp., przypadkowym wejściem do fontanny lub basenu, po-

tknięciem się na schodach oraz innymi mniej lub bardziej zabawnymi incydentami. Wszelkie zdarzenia rejestrowane i zamieszczane w 2015 roku m.in. na *YouTube* oraz wszelkie internetowe memy, jakie się wtedy ukazywały, podkreślały dekoncentrację pieszych zaaferowanych obsługą smartfona i ukazywały takie właśnie niezbyt groźne wypadki.

Od 2015 roku z wielu krajów napływają doniesienia o wypadkach spowodowanych przez pieszych użytkowników smartfonów. Badania przeprowadzone wśród szwedzkich uczestników ruchu drogowego potwierdziły, że to właśnie piesi skoncentrowani na mobilnych urządzeniach doprowadzają najczęściej do nieszczęśliwych zdarzeń drogowych, zwłaszcza podczas przechodzenia przez jezdnię (Zawisza i inni, 2017). W celu ochrony użytkowników smartfonów przed wypadkami w 2015 roku na ulicach Sztokholmu ustawiono znaki ostrzegające kierowców przed *smombami* (ryc. 1) – (Fowler 2016).

Rycina 1. Znak ostrzegający przed *smombami* w Sztokholmie

Źródło: <https://twitter.com/pixlgoesamerica/status/668736868733841409>

Pomysł wyrósł z inicjatywy podjętej przez dwóch Szwedów, którzy zaprojektowali znak mający ostrzegać pozostałych użytkowników drogi przed pieszymi wpatrzonymi w monitory smartfonów. Ze względu na funkcjonalność znak ten został wprowadzony do użytku również w innych krajach, m.in. w Niemczech, Chinach, Stanach Zjednoczonych, Finlandii i Rosji (Zawisza i inni, 2017).

W Korei Południowej, w której 80% populacji stanowią użytkownicy smartfonów, między 2010 a 2014 rokiem liczba wypadków z udziałem pieszych *smombów* wzrosła ponaddwukrotnie. W celu redukcji narastającego zagrożenia w 2016 roku ustawiono w Seulu 300 znaków ostrzegawczych dla pieszych (ryc. 2), a kolejnych 250 zainstalowano na chodnikach, wychodząc z założenia, że osoba obsługująca smartfon częściej spogląda w dół niż przed siebie (Sung-Hee 2016).

Rycina 2. Znak ostrzegawczy w Seulu

Źródło: <https://phys.org/news/2016-06-seoul-campaign-smartphone-users-safe.html>

W Czungkingu w Chinach w celu zapobiegania wypadkom spowodowanym przez pieszych obsługujących smartfony wyznaczono na chodnikach ścieżki telefoniczne (ryc. 3). Pomysł jednak zawiódł, niewielu bowiem użytkowników smartfonów zwracało uwagę na oznaczenia wymalowane pod nogami, znaki te dezorientowały natomiast pozostałych uczestników ruchu (Noack 2014).

Rycina 3. Ścieżka dla użytkowników smartfonów w Czungkingu

Źródło: <https://www.nextnature.net/2014/09/sidewalk-lane-for-smartphone-users/>

W 2016 roku w Augsburgu w Niemczech ze względu na rosnącą liczbę wypadków, w których ginęli piesi zapatrzeni w urządzenia mobilne, przy dwóch przystankach tramwajowych zainstalowano dolne oznakowanie, tj. na całej długości jezdni wbudowano w krawędzie chodników lampy (ryc. 4), których zielone światła oznaczały bezpieczne przejście, a migające czerwone – nadjeżdżający tramwaj (Gillengerten 2016).

Rycina 4. Sygnalizacja naziemna w Augsburgu

Źródło: <https://www.inside-handly.de/news/39866-bodenampeln-fuer-smartphone-nutzer-zeigen-kaum-wirkung>

Podobną sygnalizację wprowadzono w Holandii, gdzie zarówno znaki ostrzegawcze namalowane przed przejściami dla pieszych (ryc. 5), jak i wbudowane w chodniki lampy (ryc. 6) mają przestrzegać osoby zajęte obsługą smartfona przed wypadkiem.

Rycina 5. Znaki ostrzegawcze przed przejściem dla pieszych w Amsterdamie

Źródło: <https://www.advalvas.vu.nl/nieuws/vu-waarschuw-t-smombies>

Rycina 6. Sygnalizacja naziemna dla *smombów* w Bodegraven

Źródło: <https://www.tinynews.be/lichtlijn-bodegraven/>

Ponadto w związku ze wzrostem liczby incydentów drogowych z udziałem *smombów* Wydział Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego w Lozannie zorganizował szokującą kampanię społeczną. W filmie zamieszczonym na portalu *YouTube* przed-

stawiono nazwany *sztuką znikania* wypadek na przejściu dla pieszych, w którym ginie młody mężczyzna korzystający ze smartfona. W zakończeniu filmu przedstawiciel zakładu pogrzebowego oznajmia, że sztuka ta jest prosta do samodzielnego wykonania: „wszystko, czego potrzebujesz, to komórka, kilka utworów muzycznych, aplikacja do czatowania, ale najważniejsze to odpowiednia doza nieuwagi” (*Stop dla...*, 2015).

Jesienią 2017 roku, w związku ze wzrostem liczby wypadków powodowanych przez pieszych użytkowników smartfonów, w Honolulu na Hawajach wprowadzono dla pieszych zakaz przekraczania jezdni i jednoczesnego używania tych urządzeń (*Honolulu kriegt...*, 2017).

3.4. *Smomby-cykliści*

Zagrożenie dla otoczenia stanowią też korzystający z mobilnych urządzeń rowerowi użytkownicy dróg. W 2016 roku szwedzki biuletyn internetowy *The Local* donosił o kilkuset wypadkach rowerzystów korzystających ze smartfonów w trakcie jazdy. Najpoważniejsze incydenty to zderzenia cyklistów z innymi pojazdami, ponadto są zgłaszane przypadki najechania na obiekty stacjonarne lub na pieszych (*Smombie Swedes...*, 2016). W Holandii działacze zaangażowani w ochronę zarówno samych *smombów*, jak i pozostałych użytkowników dróg narażonych na wypadki spowodowane brakiem uwagi użytkowników smartfonów, zainicjowali kampanię pod hasłem *Wees geen Smombie!* (*Nie bądź smombem!* – M.M.). To szeroko zakrojone oddziaływanie ma na celu uwrażliwienie społeczeństwa na zagrożenia związane z nowymi mediami. Autorzy proponują zarówno oddziaływania informacyjne, edukacyjne, jak i wprowadzenie do użytku urządzeń uniemożliwiających obsługę smartfona osobom uczestniczącym w ruchu drogowym (*Wees geen...*, b.d.; Reith 2018).

3.5. *Smomby-gracze*

O ile niekontrolowana fascynacja grą w miejscu odosobnionym nie stwarza zagrożenia dla otoczenia i osób w nim przebywających, o tyle podejmowanie gry na smartfonie podczas poruszania się w przestrzeni publicznej może być niebezpieczne.

Od lipca 2016 roku dużą popularnością cieszy się *Pokemon Go* – łącząca w sobie realną i wirtualną rzeczywistość gra dostępna do pobrania na smartfon. Zabawa polega na zgromadzeniu wszystkich ukazujących się na monitorze wirtualnych stworzeń (pokemonów), które pojawiają się w rzeczywistym otoczeniu gracza. Użytkownik tworzy na ekranie swój awatar, a następnie – przy użyciu globalnego systemu pozycjonowania (GPS) – otrzymuje informacje o znajdującym się w pobliżu pokemonie, którego należy zarejestrować (złapać) smartfonem. Gra wykorzystuje rzeczywistą mapę ulic i wszelkich miejsc służących orientacji na danym obszarze, umożliwiając graczom zdobywanie kolejnych punktów przez wskazywanie lokalizacji wirtualnego stwora (Wong 2017).

Zaabsorbowanie grą może prowadzić do niebezpiecznych następstw. W 2016 roku na wybrzeżu Encinitas w Kalifornii dwaj mężczyźni pochłonięci grą *Pokemon Go* w trakcie zdobywania kolejnych wirtualnych pokemonów przekroczyli bariery ochronne odgradzające klif, z którego krawędzi spadli, doznając dotkliwych obrażeń. Zajęci zdobywaniem punktów nie zwrócili uwagi na tablice ostrzegające przed wejściem na niebezpieczne urwisko (Berger 2017). Dostępne w mediach dane potwierdzają, że zaabsorbowanie użytkowników grą na smartfonie w chwili, gdy potrzebna była rozważa i przezorność, kończyło się tragicznie: zostali postrzeleni lub zabici, weszli pod jadący pojazd lub doznali urazów ciała wskutek wypadków spowodowanych słabą orientacją w otoczeniu, w którym się poruszali (Gilmore 2017).

W grę *Pokemon Go* grają zarówno piesi użytkownicy dróg, jak i sami kierowcy. Zdobywanie kolejnych punktów podczas jazdy samochodem nierzadko przypomina zachowania spowodowane zażyciem środków psychoaktywnych; rozkojarzenie, chaotyczność i skrajną nieodpowiedzialność (Mądry 2016). W 2016 roku John W. Ayers wraz z zespołem badaczy przeprowadził analizę wpisów opublikowanych przez serwis społecznościowy *Twitter* związanych z grą *Pokemon Go* oraz sprawdził przekazane przez portal informacyjny *Google News* informacje o wypadkach związanych z uczestnictwem w tej zabawie. Spośród 400 tys. *tweetów* wybranych drogą losowania (z ponad 345 tys.) aż 13% wpisów pochodziło od kierowców potwierdzających, że poruszali się pojazdem w celu zdobywania punktów, 11% od pasażerów, którzy, gromadząc pokemony, wywierali presję na kierowcę, a 4% od pieszych po-

twierdzących, że grając w *Pokemon Go* niemal doprowadzili do wypadku. Ponadto 13% z wybranych 321 komunikatów o wypadkach drogowych potwierdzało naruszenie zasad bezpieczeństwa przez osoby zaangażowane w zdobywanie punktów w tej grze (Ayersi inni, 2016).

W niektórych krajach gra w pokemony w trakcie wykonywania obowiązków zawodowych jest zagrożona utratą zatrudnienia. W 2016 roku Malezyjska Federacja Pracodawców podała, że w kilku lokalnych firmach zawieszono wypłatę wynagrodzeń pracownikom oddającym się grze w *Pokemon Go* w trakcie wykonywania obowiązków zawodowych, 4% firm w tym kraju wypowiedziało natomiast graczom umowy o pracę. W tym samym roku Malezyjska Komisja ds. Komunikacji i Multi-mediów opracowała wytyczne dla osób zafascynowanych tą grą, zalecając im stałą wrażliwość na lokalne zasady notorycznie naruszane przez graczy, m.in. zbieranie punktów w miejscach kultu religijnego. W 2016 roku Islamska Prawna Komisja Konsultacyjna zabroniła muzułmanom korzystania z *Pokemon Go*, a Ministerstwo Edukacji wprowadziło zakaz korzystania z gry w placówkach edukacyjnych (Abd Wahab i inni, 2017). Ograniczenia w tej dziedzinie wprowadzono również w niektórych stanach Indii, argumentując podjętą decyzję niepokojącymi doniesieniami o możliwości wykorzystania przez ugrupowania terrorystyczne smartfonów używanych przez graczy do lokalizacji ważnych obiektów (Bhattacharyya i inni, 2016).

3.6. *Smomby-reporterzy*

Osoby, które można określić tytułowym mianem, charakteryzuje bierność wobec rozgrywających się w ich obecności zdarzeń, a jedyną aktywność, jaką podejmują, to fotografowanie lub nagrywanie smartfonem wszystkich budzących emocje wydarzeń, a następnie przenoszenie filmów do zasobów internetu. Zagrożeniem ze strony tego typu użytkowników smartfonów jest nie tylko brak adekwatnej reakcji wobec obserwowanych wydarzeń, ale przede wszystkim utrudnianie udzielenia pomocy osobom poszkodowanym lub krzywdzonym.

W 2017 roku na autostradzie w Bawarii policjanci nałożyli mandaty dwudziestu osobom nagrywającym telefonami przebieg wypadku i utrudniającym w ten sposób dotarcie służb ratunkowych do miejsca zdarzenia (*Posypały się...*, 2017). Podobne

zajście zarejestrowano na autostradzie w Holandii, gdzie wystawiono kierowcom 28 mandatów (*Poważny wypadek...*, 2017), a na niemieckiej autostradzie poirytowani strażacy oblali wodą gapiów filmujących smartfonami akcję ratowniczą (*Strażacy stracili...*, 2017).

Zdarzają się również inne okoliczności, w których użytkownicy urządzeń mobilnych nagrywają dramatyczne wydarzenia, biernie się im przyglądając. W Stanach Zjednoczonych nastolatka rejestrowała smartfonem gwałt dokonywany na jej koleżance (*Gdy mężczyzna...*, 2016). Inny film zamieszczony w sieci również potwierdza brak jakiegokolwiek reakcji osoby nagrywającej scenę pobicia czternastolatki przez grupę dziewcząt (*Nikt nie...*, 2017). Na jednej ze stacji kolejowych w Paryżu, kiedy zaatakowano nożem dwudziestodwulatka, pozostali pasażerowie filmowali zajście smartfonami i rozpowszechniali film w internecie. Nikt nie pomógł, kiedy mężczyzna, leżąc, wykrwawiał się (*Pasażerowie filmowali...*, 2018). Podobnych doniesień można znaleźć w mediach wiele.

3.7. Sakralne smomby

Niektóre media akceptują ideę wykorzystywania mobilnych urządzeń do celebrowania rytuałów religijnych i zachęcają do posługiwania się smartfonem w wykonywaniu praktyk religijnych, np. jako modlitewnikiem, mobilną Biblią albo platformą do zamawiania intencji mszalnych (Nosowski 2017; Starzak 2017; Conrad 2018). Wielu właścicieli smartfonów potrafi zachować się odpowiednio do miejsca, w którym przebywają, niektórzy jednak użytkownicy smartfonów nie potrafią zrezygnować z używania swoich urządzeń podczas uczestnictwa w obrzędach religijnych lub w trakcie zwiedzania miejsc kultu.

Korzystanie ze smartfonów w miejscach kultu religijnego jest uznawane za zachowanie szczególnie nietaktowne. W Stanach Zjednoczonych wśród ponad 3000 ankietowanych użytkowników mobilnych urządzeń niemal wszyscy (96%) zgodnie przyznali, że kościół jest miejscem, w którym nie wypada korzystać z takiego sprzętu (*Życie towarzyskie...*, 2015). W pomiarze zrealizowanym przez Instytut Badań Rynkowych i Społecznych wśród polskich użytkowników telefonów komórkowych korzystanie ze smartfona w kościele i na cmentarzu również określono jako zachowanie

niewłaściwe i drażniące (*Smarfon wypiera...*, 2016). Jednostki określane mianem *smombów* można jednak zaobserwować w trakcie procesji odbywających się poza murami świątyni, gdzie bez skrępowania korzystają z przeglądarek internetowych, prowadzą rozmowy, wysyłają sms-y lub uzupełniają wpisy na portalach społecznościowych. Zachowanie takie obserwuje się najczęściej wśród adolescentów, można je jednak również dostrzec wśród osób dorosłych.

W badaniach przeprowadzonych na przełomie 2015 i 2016 roku wśród gimnazjalistów ze Stalowej Woli ustalono, że tylko nieznaczny odsetek respondentów wyłącza swój telefon, wchodząc do kościoła (18%) lub przebywając na cmentarzu (16%) – (Matusiak 2016). W związku z hałasem powodowanym nieskrępowanym korzystaniem ze smartfonów przez turystów zwiedzających ewangelicki Kościół Pokoju w Radebeul w Saksonii na portalu świątyni zainstalowano znak informacyjny obligujący do wyłączenia tych urządzeń podczas przebywania w tym miejscu kultu (Fischer 2015). We wrześniu 2017 roku prefekt Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, kardynał Robert Sarah, podczas kongresu teologicznego podkreślił, że smartfony i tablety nie są odpowiednimi urządzeniami do odprawiania modlitw (*Tablety i komórki...*, 2017). Dwa miesiące później podczas audiencji generalnej na Placu św. Piotra w Rzymie papież Franciszek subtelnie zganił wiernych rejestrujących smartfonami sprawowane przez niego obrzędy (*Papież: ksiądz w...*, 2017).

3.8. Pozostałe typy

W tej kategorii mieszczą się wszyscy pozostali użytkownicy smartfonów, dla których używanie tego sprzętu stanowi dominującą aktywność podczas interakcji z innymi. Do kreujących się *smombów* należą skupieni na monitorze telefonu studenci, którzy, poruszając się po uczelniach zderzają się z innymi studentami, a nierzadko także z wykładowcami, ponadto uczestnicy spotkań towarzyskich spędzający wspólnie czas na przeglądaniu smartfonów zamiast na rozmowie, a także całe rodziny wpatrzony w kieszonkowe komputery, a nawet komunikujące się za ich pośrednictwem. Zagrożenie wynikające z takich zachowań jest obecnie jeszcze mało zauważalne, ale w przyszłości można się spodziewać niebezpiecznych następstw takich zachowań w relacjach międzyludzkich (Zawisza i inni, 2017). W świecie realnym lu-

dzie przestają ze sobą rozmawiać; w restauracjach, na spotkaniach towarzyskich, w komunikacji miejskiej i na szkolnych korytarzach można spotkać więcej osób wpatrzonych w monitory smartfonów niż prowadzących dyskusję. W badaniach zrealizowanych w Stanach Zjednoczonych wśród użytkowników urządzeń mobilnych (n=3217) co piąty respondent potwierdził, że sięga po telefon, aby nie wchodzić w interakcje z innymi osobami w swoim otoczeniu (*Życie towarzyskie...*, 2015).

O ile używanie smartfonów w trakcie spotkań z innymi może być zwiastunem postępującego ubożenia relacji międzyludzkich, o tyle niewyłączenie smartfonów w kinie, teatrze lub na koncercie może być zapowiedzią zmian normatywnych w niezbyt odległej przyszłości. Nieznajomość zasad *savoir-vivre*'u dla wielu osób przestaje być nietaktem. Podczas koncertu w Essen pianista Krzysztof Zimerman przerwał koncert, kiedy zauważył, że jeden z widzów nagrywa smartfonem widowisko. Oburzony tym zachowaniem muzyk zrezygnował z bisów i nie pojawił się na przyjęciu organizowanym po koncercie (*Krzysztof Zimerman...*, 2013). Dyrekcja londyńskiej sali widowiskowej Jermyn Street Theatre wyposażyła natomiast pracowników w laserowe wskaźniki, którymi podczas spektaklu oświetlają oni osoby korzystające ze smartfonów. Czerwony punkt laserowego światła okazał się skutecznym narzędziem skupiającym spojrzenia zarówno widzów, jak i aktorów, a przy tym zawstydzającym użytkownika smartfona (Nurski, b.d.).

4. *Smomby* - pokolenie fonoholików

Z mobilnych urządzeń połączonych z internetem korzystają coraz młodsi użytkownicy. W 2014 roku Agencja Badań Rynku i Opinii SW Research przeprowadziła wśród użytkowników serwisu SWPanel.pl (n=5226) badania, których celem było ustalenie ogólnej charakterystyki posiadaczy urządzeń mobilnych. Wyniki potwierdziły, że w grupie właścicieli smartfonów osoby z najniższej kategorii wiekowej (13-17 lat) stanowią 12% ogółu. Podobny odsetek adolescentów stwierdzono wśród użytkowników tabletów. Interesujące okazały się odpowiedzi na pytania o okoliczności, w których badani sięgają po smartfony. Aż 62% respondentów wskazało, że korzystają z nich podczas spotkań towarzyskich, 41% w trakcie rodzinnego obiadu, 33% bawiąc się z dzieckiem, 29% za kierownicą pojazdu, 24% w kinie podczas sean-

su, 22% na randce, 11% w kościele, a 10% w teatrze. Dla części badanych odłożenie smartfona było na tyle trudne, że zabierali go ze sobą do toalety (48%), a 7% przyznało, że korzysta z niego nawet w sytuacjach intymnych (*Generation mobile...*, 2014).

Autorzy badań realizowanych wśród użytkowników urządzeń mobilnych wskazują, że za niewłaściwe korzystanie ze smartfona są odpowiedzialni rodzice, przez których urządzenie to bywa traktowane podobnie jak przed dekadami zabawka-grzechotka, którą dawano dziecku dla uspokojenia i odwrócenia uwagi. W badaniach zrealizowanych w Stanach Zjednoczonych wśród rodziców dzieci w wieku od 6 miesięcy do 4 lat zgromadzono niepokojące dane. Jak wskazywała Agnieszka Bąk (2015), „ponad 1/3 dzieci przed ukończeniem pierwszego roku [...] potrafiła korzystać z ekranów dotykowych smartfonów lub tabletów. Dodatkowo 15% rocznych dzieci używało aplikacji, a 12% grało w gry [...], prawie wszystkie dwuletnie dzieci miały już kontakt z urządzeniami mobilnymi. Wraz z wiekiem wzrastał też odsetek dzieci, które korzystały z tego typu sprzętu przynajmniej godzinę dziennie – było tak w przypadku 14% dzieci rocznych, 26% dzieci dwuletnich, a [wśród] czterolatków już 38%. Rodzice najczęściej udostępniali dzieciom urządzenia mobilne w trakcie zakupów – 60%, prac domowych – 73%, a także w celu uspokojenia dziecka (65%) lub przed zaśnięciem – 29%” (Bąk 2015: 57). Korzystanie z nowych technik przez dzieci z krajów Unii Europejskiej potwierdzają wyniki badań realizowanych w ramach projektu *EU Kids Online*. W Szwecji 25% trzy- i czterolatków używało smartfonów, 50% tabletów, natomiast 70% zaglądało już do internetu. Podobnie było w Norwegii, gdzie niemal dwie trzecie dzieci w wieku 0-6 lat potrafiło połączyć się z siecią, a 30% przed ukończeniem trzeciego roku życia potrafiło obsługiwać ekran dotykowy. Wśród holenderskich i belgijskich przedszkolaków już ponad 70% przyznawało się do korzystania z zasobów internetowych (Holloway i inni, 2013).

Na zlecenie Fundacji Dzieci Niczyje w 2015 roku zrealizowano w Polsce badania dotyczące korzystania przez małe dzieci z aplikacji mobilnych. Badania przeprowadzono metodą CAWI przez firmę *Millward Brown SA* na reprezentatywnej grupie rodziców dzieci w wieku od 6 miesięcy do 6,5 roku. Jak wskazuje A. Bąk (2015), „ponad 1/4 respondentów stwierdziła [!], że jego [!] dziecko w wieku do 6,5 roku posiada własne urządzenie mobilne. Udział ten wyniósł 9,5% dla dzieci najmlod-

szych, rósł wraz z wiekiem i dla dzieci najstarszych był bliski 40%" (Bąk 2015: 62). Ustalono ponadto, że w badanej grupie 64% dzieci korzystało regularnie z urządzeń mobilnych, przy czym im starsze były dzieci, tym większy był odsetek korzystających z nowych technik: wśród rocznych – 30%, w przypadku sześciolatków – 84%. Duża grupa dzieci korzystała z tych urządzeń codziennie lub niemal codziennie, a czas ich używania przekraczał godzinę dziennie. W Polsce 65% rodziców zawsze lub niemal zawsze towarzyszyło dziecku podczas tych aktywności, 70% ograniczało czas korzystania z urządzeń mobilnych, a 48% ograniczało dostęp do internetu. Zdaniem autorki raportu, działania te wobec dzieci z tej grupy wiekowej są dalece niewystarczające (Bąk 2015).

Przed dwiema dekadami posiadaczami telefonów komórkowych byli zazwyczaj ludzie zatrudnieni w zawodach mobilnych, przedstawiciele handlu, kierowcy, a przede wszystkim osoby samodzielnie ekonomicznie; miesięczne utrzymanie telefonu kosztowało wtedy około 200-300 złotych. Pod koniec drugiej dekady XXI wieku urządzenie to jest już podstawowym wyposażeniem dziecka, któremu telefon kupują i opłacają rodzice, m.in. z zamiarem zwiększenia jego bezpieczeństwa poprzez stałą możliwość nawiązania kontaktu. Dla osób urodzonych w nowym tysiącleciu telefon to standard, podobnie jak dyktafon, internet, kino 3D i wideorozmowy. Trudno im sobie wyobrazić, że kiedyś mogło być inaczej, a smartfon dla wielu adolescentów jest pierwszym urządzeniem, po które sięgają po przebudzeniu i ostatnim odkładanym przed zaśnięciem.

Jak zauważa Sylwia Pawłowska (2018), dzieciństwo nastolatków urodzonych w nowym milenium wygląda inaczej niż dorastanie ich rodziców, którzy czas wolny spędzali na boisku, w parku lub na placu zabaw. To wtedy w zawiązujących się grupach rówieśniczych dzieci poznawały zasady funkcjonowania w grupie i nabywały umiejętności pozwalających na jej pełnoprawne członkostwo. W XXI wieku towarzyszem dzieciństwa i dorastania stały się media. „Nastolatki chodzą już prawie same (tylko z telefonem) i teoretycznie mogłyby łączyć się w stada, ale aktualnie [!] częściej tworzą grupy wirtualne, mają setki znajomych na FB, a gdy fizycznie znajdują się obok siebie, ich uwaga koncentruje się na ekranach smartfonów – bez nich nie bar-

dzo wiedzą, co i po co mają ze sobą robić, bo nie mają pewnych nawyków i umiejętności z wcześniejszego etapu rozwojowego” (Pawłowska 2018: 22).

Można zatem przypuszczać, że przywiązanie do mobilnego urządzenia dla wielu adolescentów ma większą wartość niż relacje z rówieśnikami. Dla wielu z nich jest to zależność na tyle silna, że jakiegokolwiek okoliczności wymuszające odłożenie smartfona implikują u nich kolejne następstwa. Obserwatorzy wpływu mediów na funkcjonowanie społeczne zwracają uwagę na identyfikowane wśród użytkowników smartfonów nowe zaburzenie określane mianem nomofobii (od ang. *No-Mobile-Phobia*). Pojęcie to opisuje uznawany za zaburzenie współczesnego społeczeństwa cyfrowego lęk przed brakiem telefonu komórkowego. Objawy charakteryzujące osobę z nomofobią to nadmierne używanie telefonu, ciągła dbałość o pozostawanie w zasięgu sieci telefonicznej lub internetowej, nawyk sprawdzania ekranu, a także złudzenie słyszenia dzwonka lub wrażenie odczuwania wibracji, zwane zespołem drgań fantomowych. Przy braku możliwości używania smartfona, w przypadku jego utraty lub podczas przebywania poza zasięgiem sieci osoby z tym zaburzeniem doświadczają dyskomfortu, niepokoju, zdenerwowania, a nawet udręki (Ozdemir i in., 2018).

Korzystanie z mobilnego łącza internetowego pozwala skracać czas zakupów, komunikować się jednocześnie z wieloma osobami z różnych miejsc, pobierać pliki, odsłuchiwać muzykę, poruszać się po nieznanym obszarze itp. Dla niektórych badaczy jednak używanie smartfonów do łączenia się z wieloma rzeczywistościami jednocześnie, a przy tym o każdej porze, ma niewiele wspólnego z dobrostanem; jest raczej symptomem uzależnienia (Diefenbach, Hassenzahl, 2017). W 2016 roku Iwona Czerska sygnalizowała, że skutkiem smartfonizacji społeczeństwa jest pokolenie *head downers* – jednostek, które ze spuszczonej głową i wzrokiem skierowanym na monitory mobilnych urządzeń koncentrują się na ich obsłudze. Pośród wyróżnionych przez tę autorkę wad smartfonizacji uzależnienie od telefonu komórkowego (fonoholizm) uznano za jeden z najbardziej negatywnych aspektów tego zjawiska (Czerska 2016).

Fonoholizm to nieprawidłowy, dysfunkcyjny sposób korzystania z telefonu komórkowego charakteryzujący się występowaniem co najmniej pięciu

z przedstawionych objawów: silnym pragnieniem korzystania z telefonu, upośledzeniem kontrolowania czasu używania urządzenia, powtarzającymi się nieskutecznymi próbami ograniczania rozmów i wysyłania wiadomości, występowaniem niepokoju i stanów depresyjnych (objawów odstawienia) przy próbach redukcji czasu używania smartfona, zwiększaniem częstotliwości wysyłania sms-ów i długości prowadzonych rozmów, występowaniem kłopotów finansowych, zawodowych, rodzinnych i społecznych spowodowanych niepoohamowanym korzystaniem z telefonu oraz używanie go jako formy ucieczki od sytuacji trudnych w celu poprawy samopoczucia (Dębski 2017). Większość z wyróżnionych powyżej objawów stanowi odzwierciedlenie opisanych w niniejszym artykule aktywności obserwowanych u *smombów*.

Należy ponadto zwrócić uwagę na inne skutki bezustannego korzystania z urządzeń mobilnych przez dzieci i młodzież. Według Manfreda Spitzera (2016), niekontrolowane sięganie po smartfony przez osoby uczące się może w przyszłości skutkować katastrofą edukacyjną. Autor ten zauważa, że około 90% użytkowników smartfonów bezpośrednio przed zaśnięciem łączy się jeszcze z portalami społecznościowymi, sprawdza pocztę elektroniczną, odpisuje na sms-y lub korzysta z różnych gier, zakłócając tymi zachowaniami wydzielanie melatoniny regulującej dobowy rytm funkcjonowania organizmu. Wieczorno-nocne aktywności na smartfonach skutkują obniżoną aktywnością następnego dnia, zmęczeniem w czasie pobytu w placówkach edukacyjnych, słabszą koncentracją i gorszym przyswajaniem wiedzy (Spitzer 2016). U osób bezgranicznie zaabsorbowanych korzystaniem z urządzeń mobilnych możliwe jest również wystąpienie dysfunkcji nazywanej *phubbingiem* (lekceważeniem drugiej osoby poprzez intensywne korzystanie w jej obecności ze smartfona), wyższe zagrożenie ze strony cyberprzestępców, schorzenie *Text Neck* (ból ramion, głowy, karku, wzmożone napięcie mięśni), izolacja od otoczenia, budowanie własnej prywatnej przestrzeni dającej poczucie bezpieczeństwa, a przy tym zawężenie lub ograniczenie relacji społecznych (Czerska 2016). Niemal bezgraniczny dostęp do wszelkich zasobów informacyjnych i kontaktów z innymi, a przy tym nieumiejętne korzystanie z tych możliwości mogą mieć nieprzewidziane i nieoczekiwane skut-

ki. Przedstawione w niniejszym artykule *smomby* stanowią jedną z egzemplifikacji wskazywanych następstw.

5. Zakończenie

Wśród badaczy i specjalistów od zaburzeń zachowań XXI wiek jest określany mianem ery uzależnień (Woronowicz 2009; Jucewicz 2015), uzależnienie od internetu natomiast niektórzy nazywają epidemią początku nowego tysiąclecia (Christakis 2010; Tam, Walter, 2013). Uzależnienie od smartfonów, komputerów i tabletów połączonych z internetem dotyczy coraz młodszych dzieci. Dotychczas, zarówno w Polsce jak i na świecie, prowadzono niewiele kampanii informacyjnych o skutkach niekontrolowanego korzystania z nowych technik (Ćwikła, Olejniczak, 2016). Oddziaływania takie powinno się prowadzić zwłaszcza wśród młodych rodziców, aby ich przestrzec przed nieumyślnym skrzywdzeniem dziecka.

Marcin Dębski (2017) – powołując się na wyniki badań przeprowadzonych w 2016 roku na próbie 22 086 uczniów w wieku 12-18 lat – podkreśla, że przyczyny nawykowego sięgania po telefon przez młodzież są złożone. Do pierwszorzędnych należą: brak wiedzy rodziców na temat odpowiedzialnego używania telefonu, poważne zaniedbania w zakresie elementarnych zasad zachowania się w miejscach publicznych i podczas interakcji z innymi oraz uzależniający potencjał aplikacji instalowanych na smartfonach (Dębski 2017). Jednoczesne występowanie wymienionych składowych warunkuje nawyk zmieniający się z czasem w normę, a z upływem czasu jej utrwalenie i wykształcenie się zależności nazywanej fonoholizmem.

Autorzy licznych badań potwierdzają, że klucz do zachowania umiaru we wszelkich ryzykownych zachowaniach tkwi w rodzinie; to ona stanowi podstawowe źródło zasad, z którego korzystają dzieci obserwujące zachowania rodziców (Bandura 1977). „To rodzina jest pierwszym i głównym miejscem zdobywania przez dziecko [...] przekonań i wzorców. Trudno oczekiwać od młodego człowieka umiejętności radzenia sobie w życiu bez alkoholu lub narkotyków, gdy nie ma takiego przykładu we własnym domu[,] albo gdy brakuje poczucia bezpieczeństwa i normalnych relacji w rodzinie” (Bondyra 2013). Dotyczy to również innych zachowań; jeżeli rodzice przy dziecku angażują się w konwersacje na smartfonie i wszelką aktywność na tym

urządzeniu, to zachowania takie są postrzegane jako norma, a następnie przyswajane przez dziecko jako własne. Jeśli kontakty między rodzicami a dziećmi ulegają zredukowaniu (a jest tak, gdy jedni i drudzy są zaabsorbowani urządzeniami mobilnymi), to wzrasta groźba wystąpienia ryzykownych zachowań (Motyka 2018).

Autorzy badań prowadzonych wśród użytkowników smartfonów w latach 2006-2017 prognozują wzrost negatywnych następstw niekontrolowanego używania urządzeń mobilnych. Zaznaczają jednak, że prowadzone dotychczas badania przekrojowe uprawniają jedynie do opisu nowych zjawisk bez możliwości szacowania ich dynamiki (Carbonelli inni, 2018). W celu redukcji niebezpiecznych aktywności, przedstawionych m.in. w niniejszym artykule, Maciej Dębski (2017) proponuje wprowadzenie rozbudowanych oddziaływań profilaktycznych, m.in. uznanie zaburzeń używania urządzeń mobilnych za problem społeczny, poszerzenie szkolnych programów prewencyjnych o problematykę uzależnienia od smartfonów, edukację rodziców dzieci już w wieku przedszkolnym, opracowanie zasad korzystania z urządzeń mobilnych, wsparcie rodziców w rozwijaniu kompetencji rodzicielskich oraz dbałość o kulturę *off-line* (Dębski 2017). Oddziaływania skierowane do rodziców wydają się pełnić kluczową rolę w działaniach zmierzających do powstrzymania przed rozprzestrzenianiem się niepokojących wzorów używania smartfonów przez dzieci.

Przedstawiona w artykule typologia *smombów* powstała na podstawie doniesień medialnych, obserwacji prowadzonych przez autora artykułu oraz – ze względu na nowość opisywanej problematyki – zaledwie kilku opracowań naukowych bezpośrednio odwołujących się do tematu artykułu. O ile w Polsce nie ma jeszcze potrzeby wprowadzania naziemnych sygnalizacji dla pieszych zaaferowanych rzeczywistością wirtualną, o tyle pozostałe opisane aktywności i jednoczesne używanie urządzeń mobilnych to fakty potwierdzone w mediach. Korzystanie z nowych urządzeń powinno podlegać bacznej uwadze, a nawet edukacji odpowiednio dobranej do danej grupy wiekowej. Postulaty przywołanego M. Dębskiego mogą stanowić podstawy oddziaływań niezbędnych do redukcji ryzykownych zachowań użytkowników smartfonów.

6. Literatura

- Abdullah M. Q., 2017: *Smartphone Addiction: Critical Issues*. „Global Journal of Addiction & Rehabilitation Medicine”, 4(5): 555646; [doi:10.19080/gjarm.2017.04.555646](https://doi.org/10.19080/gjarm.2017.04.555646).
- Abd Wahab S. A., Jamalludin N. H. B., Wok S., 2017: *Factors determining Pokémon Go addiction in Malaysia*. „Journal of Management and Marketing Review”, 2, 2, 73-78.
- Andres P., 2016: *Smombie – Quo vadis Menschheit?*; <https://quer-denken.tv/smombie-quo-vadis-menschheit/>.
- Ayers J. W., Leas E. C., Dredze M., Allem J., Grabowski J. G., Hill L., 2016: *Pokémon GO – A New Distraction for Drivers and Pedestrians*. „JAMA Internal Medicine” 176, 12, 1865-1866; [doi: 10.1001/jamainternmed.2016.6274](https://doi.org/10.1001/jamainternmed.2016.6274).
- Bandura A., 1977: *Self-efficacy. Toward a Unifying Theory of Behavioral Change*. „Psychology Review”, 2, 191-215.
- Bąk A., 2016: *Jak małe dzieci korzystają z urządzeń mobilnych? Raport na podstawie danych zebranych od rodziców*. „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 14, 3, 55-82.
- Berger E., 2017: *Gaming for Emergency Physicians?* „Annals of Emergency Medicine”, 69, 6, 15A-17A.
- Bhattacharyya R., Ray U., Bhattacharya J., Mallick, B., 2016: *Pokemania: Threats and Concerns of A Simple Augmented Reality Game*. „Indian Journal of Research”, 5, 8, 363-365.
- Bondyra M., 2013: *Narkotyki w tornistrach*; <https://opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/pk201342-narkotyki.html>.
- Carbonell X., Chamarro A., Oberst U., Rodrigo B, Prades M., 2018: *Problematic Use of the Internet and Smartphones in University Students: 2006–2017*. „International Journal of Environmental Research and Public Health”, 15, 3, E475; [doi: 10.3390/ijerph15030475](https://doi.org/10.3390/ijerph15030475).
- Cha S. S., Seo B. K., (2018) *Smartphone use and smartphone addiction in middle school students in Korea: Prevalence, social networking service, and game use*. „Health Psy-

- chology Open", 5(1), 2055102918755046; [doi: org/10.1177/2055102918755046](https://doi.org/10.1177/2055102918755046).
- Christakis D. A., 2010: *Internet addiction: a 21st century epidemic?* „BMC Medicine”, 8, 61; [doi:10.1186/1741-7015-8-61](https://doi.org/10.1186/1741-7015-8-61).
- Conrad A., 2018: *10 Powerful Church Statistics on Social Media Use*; <https://blog.capterra.com/church-statistics-social-media/>.
- Czerska I., 2016: *Pokolenie head down jako konsekwencja smartfonizacji społeczeństwa*. „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, 459, 214-221.
- Ćwikła S., Olejniczak D., 2016: *Ocena stopnia uzależnienia społeczeństwa od smartfonów oraz zdrowotnych i psychospołecznych skutków ich używania*. „Journal of Education, Health and Sport”, 6, 9, 772-788.
- Dębski M., 2017: *Fonoholizm – problemowe korzystanie ze smartfonów jako negatywny przejaw funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym*. „Serwis Informacyjny – Uzależnienia”, 2, 78, 38-45.
- Duke É., Montag Ch., 2017: *Smartphone addiction, daily interruptions and self-reported productivity*. „Addictive Behaviors Reports”, 6, 90-95.
- Elhai J. D., Hall B. J., Levine J. C., Dvorak R. D., (2017): *Types of smartphone usage and relations with problematic smartphone behaviors: The role of content consumption vs. social smartphone use*. „Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace”, 11, 2, article 3; <http://dx.doi.org/10.5817/CP2017-2-3>.
- Diefenbach S., Hassenzahl M., *Psychologie in der nutzerzentrierten Produktgestaltung: Mensch – Technik – Interaktion – Erlebnis*. Berlin: Springer.
- Ding D., Li J., 2017: *Smartphone Overuse – A Growing Public Health Issue*. „Journal of Psychology & Psychotherapy”, 7, 289; [doi: 10.4172/2161-0487.1000289](https://doi.org/10.4172/2161-0487.1000289).
- Feliksiak M., 2017: *Korzystanie z telefonów komórkowych. Komunikat z badań*. Warszawa: CBOS; https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_099_17.PDF.
- Fischer J., 2015: *Handys in der Kirche sind tabu*. „Neue Presse”, Dezember, 15.

- Fowler G. A., 2016: *Texting While Walking Isn't Funny Anymore*. „The Wall Street Journal”; <https://www.wsj.com/articles/texting-while-walking-isnt-funny-anymore-1455734501>.
- Frątczak-Rudnicka B., 2016: *Słowa mówią o nas*. „Marketing w Praktyce”, 3, 44-45.
- Gdy mężczyzna gwałcił jej koleżankę, ona... robiła transmisję na żywo smartfonem*, 2016; <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,19941484,gdy-mezczyzna-gwalcil-jej-kolezanke-ona-transmitowala-to.html>.
- Generation Mobile 2014. Raport z badań III*, 2014; <http://2014.generationmobile.pl/raport>.
- Gilmore J., 2017: *Augmented Reality Incitement: How the Creator of Pokémon GO, and Those Who Follow, are Open to Tortious Liability*. „Southwestern Law Review”, 47, 231-250.
- Goban-Klas T., 2011: *Wartki nurt mediów. Ku nowym formom społecznego życia informacji*. Universitas: Kraków.
- Holloway D., Green L., Livingston S., 2013: *Zero to eight. Young children and their internet use*. LSE, London: EU Kids Online; http://eprints.lse.ac.uk/52630/1/Zero_to_eight.pdf.
- Honolulu kriegt ein «Smombie»-Gesetz. US-Stadt verbietet Handy-Nutzung auf dem Zebrastrassen*, 2017; <https://www.blick.ch/news/ausland/honolulu-kriegt-ein-smombie-gesetz-us-stadt-verbietet-handy-nutzung-auf-dem-zebrastrassen-id7506013.html>.
- Haug S., Castro R. P., Kwon M., Filler A., Kowatsch T., Schaub M. P., (2015): *Smartphone Use and Smartphone Addiction Among Young People in Switzerland*. „Journal of Behavioral Addictions”, 4, 4, 299-307.
- Idczak M., 2016: *Telefon w ręce kierowcy to przyczyna około 20 proc. wypadków*; <http://www.gloswielkopolski.pl/motofakty/a/telefon-w-rece-kierowcy-to-przyczyna-okolo-20-proc-wypadkow,10394278/>.
- Jucewicz T., 2015: *Współczesne kulturowo-społeczne podłoże uzależnień*. „Forum Teologiczne”, 16, 181-193.

Krystian Zimerman przerywa koncert, który widz nagrywał smartfonem, 2013;

http://wyborcza.pl/1,76842,14035959,Krystian_Zimerman_przerywa_koncert_ktory_widz_nagrywal.html.

Kunat K., 2017: *Smartfony za kółkiem – a ty jak często używasz telefonu podczas jazdy?*;

<https://www.tabletowo.pl/2017/04/18/smartfony-za-kolkiem-badanie/>.

Kuss D. J., Harkin L., Kanjo E., Billieux J., 2018: *Problematic Smartphone Use: Investigating Contemporary Experiences Using a Convergent Design*. „International Journal of Environmental Research and Public Health”, 15, 142; [doi:10.3390/ijerph15010142](https://doi.org/10.3390/ijerph15010142).

Kuźmińska-Sołśnia B., 2013: *Urządzenia mobilne i ich udział w edukacji XXI wieku*. „Edukacja – Technika – Informatyka”, 4, 2, 257-263.

Matar Boumosleh J., Jaalouk D., (2017): *Depression, anxiety, and smartphone addiction in university students – A cross sectional study*. „PLoS ONE” 12, 8, e0182239; <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0182239>.

Matusiak R., 2016: *Zagrożenie fonoholizmem uczniów klas gimnazjalnych a rola rodziców w profilaktyce zjawiska*. „Fides et Ratio”, 25, 1, 265-272.

Mądry J., 2016: *Nie graj w Pokemon Go za kierownicą! Gra może zabić ciebie i innych!*; http://superauto24.se.pl/porady/nie-graj-w-pokemon-go-za-kierownica-gra-moze-zabic-ciebie-i-innych_864833.html.

McLuhan M., Fiore Q., 1968: *War and Peace in the Global Village*. New York: Bantam Books.

Morbitzer J., 2012: *O istocie medialności młodego pokolenia*. „Neodidagmata”, 33/34, 131-153.

Morbitzer J., 2017: *Edukacja medialna (małego) dziecka*; w: J. Pyżalski (red.): *Małe dzieci w świecie technologii informacyjno-komunikacyjnych – pomiędzy utopijnymi szansami a przesadzonymi zagrożeniami*. Łódź: Wydawnictwo „Eter”; 205-227.

Motyka M., 2018: *Spółeczno-kulturowe uwarunkowania narkomanii. Skala i przyczyny zjawiska wśród młodzieży województwa podkarpackiego*. Rzeszów: Wydawnictwo UR; złożone do druku.

Mylonas A., Kastania A., Gritzalis D., 2013: *Delegate the smartphone user? Security awareness in smartphone platforms*. „Computers & Security”, 34, 47-66.

- Nikt nie reaguje, za to ktoś filmuje! Znęcanie się nad gimnazjalistką (video)*, 2017;
<http://www.portalniezalezny.pl/nikt-reaguje-ktos-filmuje-znecanie-sie-nad-gimnazjalistka-video/>.
- Noack R., 2014: *A Chinese city is asking smartphone users to walk in their own sidewalk lane*;
https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/09/15/a-chinese-city-is-asking-smartphone-users-to-walk-in-their-own-sidewalk-lane/?noredirect=on&utm_term=.35a1a403f60a.
- Nosowski Z., 2017: *Smartfon jako książeczka do nabożeństwa*;
<http://wiesz.com.pl/2017/07/31/smartfon-jako-ksiazeczka-do-nabozenstwa/>.
- Nurski M., b.d.: *Jeśli znajdziesz się w tym londyńskim teatrze, lepiej nie wyciągaj smartfona z kieszeni*; <https://komorkomania.pl/32822,londyn-teatr-laser>.
- Ozdemir B., Cakir O., Hussain I., 2018: *Prevalence of Nomophobia among University Students: A Comparative Study of Pakistani and Turkish Undergraduate Students*. „Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education”, 14, 4, 1519-1532.
- Papież: ksiądz w czasie mszy mówi „w górę serca”, nie „w górę telefony”*, 08.11.2017;
<https://wpolityce.pl/kosciol/366099-papiez-ksiazdz-w-czasie-mszy-mowi-w-gore-serca-nie-w-gore-telefony>.
- Pasażerowie filmowali, gdy 22-latek umierał na stacji. „Nikt nawet nie kiwnął palcem”*, 2018;
<http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114881,22918382,pasazerowie-filmowali-gdy-22-latek-umieral-na-stacji-nikt.html>.
- Pawłowska S., 2018: *Życie społeczne współczesnej młodzieży – rozkwit czy atrofia? – cz. I*. „Remedium”, 295, 1, 21-23.
- Postman N., 1992: *Technopoly. The Surrender of Culture to Technology*. New York: Knopf.
- Posypały się mandaty. Ukarano gapiów za filmowanie wypadku*, 2017;
<http://www.wykop.pl/ramka/3839885/posypaly-sie-mandaty-ukarano-gapiow-za-filmowanie-wypadku/>.

- Poważny wypadek na autostradzie, a kierowcy... kręcą filmy. Policja wystawiła 28 mandatów*, 2017; <http://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2017-06-26/powazny-wypadek-na-autostradzie-a-kierowcy-kreca-filmy-policja-wystawila-28-mandatow/>.
- Prensky M., 2001: *Digital Natives, Digital Immigrants. Part 1. „On the Horizon”*, 9, 5, 1-6; [doi. 10.1108/10748120110424816](https://doi.org/10.1108/10748120110424816).
- Reith M., 2018: *Beheer verkeersborden steeds meer datagedreven*. Trends 2018; <http://www.verkeerskunde.nl/TRENDS2018>.
- Ryńska N., 2015: *Kierowca nie może trzymać telefonu w czasie jazdy*. „Gazeta Prawna”; <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/900203,zakaz-telefonowania-w-czasie-jazdy-kierowca.html>.
- Shin M., Lee K., 2017: *Measuring smartphone usage time is not sufficient to predict smartphone addiction*. „Journal of Theoretical and Applied Information Technology”, 95, 19, 5296-5303.
- Smartphone Use While Driving Grows Beyond Texting to Social Media, Web Surfing, Selfies, Video Chatting*, 19.05.2015; http://about.att.com/story/smartphone_use_while_driving_grows_beyond_texting.html.
- Smombie Swedes hurt in smartphone accidents*. „The Local”, 23.05.2016; <https://www.thelocal.se/20160523/hundreds-of-swedes-hurt-in-smartphone-accidents>.
- Sola Gutiérrez J. de, Fonseca F. R. de, Rubio G., (2016): *Cell-Phone Addiction: A Review*. „Frontiers in Psychiatry”, 7, 175; [doi: 10.3389/fpsy.2016.00175](https://doi.org/10.3389/fpsy.2016.00175).
- Spitzer M., 2016: *Smart Sheriff gegen Smombies*. „Nervenheilkunde”, 35, 3, 95-102.
- Starzak G., 2017: *Kościół proponuje zaduszki na smartfonie*; <https://plus.gazetakrakowska.pl/region/a/kosciol-proponuje-zaduszki-na-smartfonie,12634550>.
- STOP dla zniewolenia urządzeniami mobilnymi*, 2015; https://www.youtube.com/watch?v=TP6L41rjK_I.
- Strażacy stracili cierpliwość po wypadku: Zobacz, jak pryskają wodą tych, którzy beczelnie to nagrywali*, 2017; <http://doceniac.com/2017/11/23/strazacy-stracili>

[cierpliwosc-po-wypadku-zobacz-jak-pryskaja-woda-tych-ktorzy-bezczelnie-to-nagrywali/](#).

Sung-Hee H., 2016: *Heads up! Seoul launches campaign to keep smartphone users safe*; <https://phys.org/news/2016-06-seoul-campaign-smartphone-users-safe.html>.

Szestakowa I. G. (Шестакова И. Г.), 2017: *Живые свидетели эры до-Интернета*. „Общество. Среда. Развитие”, 1, 42, 47-51.

Tablety i komórki nie są odpowiednie dla liturgii godzin, 18.09.2017; <https://ekai.pl/tablety-i-komorki-nie-sa-odpowiednie-dla-liturgii-godzin/>.

Tam P., Walter G., 2013: *Problematic internet use in childhood and youth: evolution of a 21st century affliction*. „Australasian Psychiatry” 21, 6, 533-536.

Tapscott D., 2008: *Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World*. New York: McGraw-Hill.

Taylor M., 2016: *Lorry driver who killed four while using phone jailed for 10 years*. „The Guardian”; <https://www.theguardian.com/uk-news/2016/oct/31/lorry-driver-distracted-phone-jailed-10-years-crash-deaths-tomasz-kroker>.

Tomaszkiewicz M., 2016: *Nadchodzą „alkomaty” dla smartfonów*; <https://www.antyradio.pl/Technologia/Duperele/Nadchodza-alkomaty-dla-smartfonow-7856>.

Torous J., Powell A. C., 2015: *Current research and trends in the use of smartphone applications for mood disorders*. „Internet Interventions”, 2, 2, 169-173.

Wees geen Smombie!, b.d.; <https://weesgeensmombie.nl/>.

Wong F. Y., 2017: *Influence of Pokémon Go on physical activity levels of university players: a cross-sectional study*. „International Journal of Health Geographics”, 16, 8; <http://doi.org/10.1186/s12942-017-0080-1>.

Woronowicz B. T., 2009: *Uzależnienia. Geneza, terapia, powrót do zdrowia*. Warszawa: Media Rodzina / Parpamedia.

Zawisza E., Mądry-Kupiec M., Kwatera A., 2017: *Smombie - plemię wyznające multitasking*; w: J. Morbitzer, D. Morańska, E. Musiał (red.): *Człowiek – Media – Edukacja*. Dąbrowa Górnicza: Wyższa Szkoła Biznesu; 203-210.

Pokolenie *smombów*: charakterystyka i typologia

Życie towarzyskie ze smartfonem w dłoni, 07.09.2015;

<https://www.salon24.pl/u/nowetechnologie/667238,zycie-towarzyskie-ze-smartfonem-w-dloni>.

10 bardzo przydatnych zastosowań smartfona, o których nie mieliście pojęcia, 21.09.2016;

<https://technologie.onet.pl/10-bardzo-przydatnych-zastosowan-smartfona-o-ktorych-nie-mieliscie-pojecia/35ss8q2>.

Wpłynęło/received 21.05.2018; poprawiono/revised 09.06.2018